DE TWEEDE WERELDOORLOG EN DE JODEN IN MEPPEL

DE TWEEDE WERELDOORLOG EN DE JODEN IN MEPPEL

Het relaas van de registratie, isolatie, roof, deportatie en liquidatie van de Meppeler joden.

COLOFOON

© 2006 Herziene versie
Auteur T.J. Rinsema
Eindredactie G.C. Weide
Vormgeving KDT

Uitgave SHiP

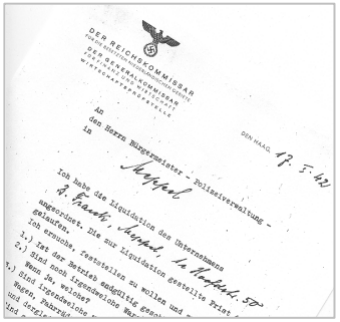
INLEIDING

Het gemeentehuis én het pakhuis van Jozef Levie lagen naast elkaar in de Akkerstraat. Eigenlijk een heel raar idee dat in het ene gebouw werd 'gewerkt' aan de ondergang van de mensen die ernaast woonden. Links was het gemeentehuis en rechts het pakhuis van Levie. (Zie witte pijltjes.)

De Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog

Op 3 oktober 1942 werden 171 joodse inwoners weggevoerd uit Meppel. Daarvoor waren al 73 joodse mannen verplicht vertrokken naar werkkampen. 95% van hen kwam nooit meer terug in Meppel.
Nederland was toen bezet door de Duitsers. De gemeente Meppel kreeg van de bezetter opdracht het vervoer naar de werkkampen en nog veel meer te regelen. Daar kregen ze een heleboel brieven over. Op het plaatje is een stukje van zo'n brief afgebeeld. Als je goed kijkt zie je een adelaar en een hakenkruis. De joden werden eerst naar Westerbork gebracht. Daarna moesten ze naar Polen waar ze bijna allemaal werden vermoord.
Voordat ze vertrokken werden eerst hun bedrijven afgepakt en moesten ze hun huizen, hun geld en alle andere waardevolle spullen die er nog waren inleveren.

Brief van Reichskommissar Seyss Inquart aan de gemeente Meppel met het bevel te controleren of de groentewinkel van Benjamin Frank wel gesloten was.

Betje de Vries, Ellen de Vries, Hijman de Vries, Jozef de Vries, Leon Hijman de Vries, Vroukje Klein-de Vries, Amalia Weinberg, Regina Wijl, Froukje Zaligman-Wilda, Heintje Zaligman-Wilda, Levie Wilda, Abraham Wolf, Izaak Wolf

DE SYNAGOGE

De synagoge zoals die vroeger in de Touwstraat stond. Van het gebouw is niets meer te zien. Tegenwoordig is op die plek een winkelcentrum gevestigd.

Afgebroken

In het midden van de foto staat een gebouw met drie hoge afgeronde ramen. Dat was de synagoge. Daar gingen joodse mensen in Meppel naartoe om te bidden, te zingen en met elkaar te praten. De synagoge staat er niet meer. Ongeveer veertig jaar geleden werd die afgebroken omdat er toen haast geen joden meer in Meppel waren. Ze waren immers bijna allemaal vermoord in de Tweede Wereldoorlog. In die oorlog werd de synagoge gebruikt om de meubels, kasten, kachels en nog veel meer dat uit de joodse huizen was gehaald, op te slaan.

Veel joden in Meppel

Voor de oorlog leefden bijna driehonderd joden in Meppel. De meesten van hen woonden in de buurt van de synagoge – vooral in de Woldstraat – en ook wel in de Hoofdstraat. Vaak hadden ze daar een winkel.
De synagoge stond in de buurt van het Slotplantsoen, vlakbij de Soembastraat. Tegenwoordig staat in het Slotplantsoen een monument. Dat monument is speciaal gemaakt ter herinnering aan al die vermoorde joden. Hun namen staan op dat monument. Er is ook een digitaal monument. Kijk maar eens op **www.joodsmonumentmeppel.nl** en klik een familienaam aan. Dan zie je ook foto's en andere informatie.

Rebekka Kroon-ter Berg, Hulda Levie-van de Berg, Fritz Blasbalg, Sophia Rozendal-Bos, Elisabeth van de Rhoer-Böttingheimer, Alexander Brest, Levie Brest, Mietje Brest, Rozette Brest, Andries Cohen, Arie Cohen, Elizabeth van Esso-Cohen

DE WINKEL VAN LEVIE

Midden in de Hoofdstraat was de winkel van Jozef Levie. Daar werd echt van alles verkocht. Je kunt dat zien aan de spullen voor de deur, op de stoep. De winkel was daar tot 1941 en toen was het voorgoed afgelopen! Op deze foto zie je de voorkant van de panden die op de foto op bladzijde 4 staan.

Uithangbord

Op de foto is het uithangbord met de naam Levie te zien. De familie Levie had een winkel met huishoudelijke artikelen in de Hoofdstraat. Hij was niet de enige. Veel andere joden hadden ook winkels, of zaten 'in de handel', zoals dat ook wel genoemd wordt. Meneer Levie reisde ook met zijn 'handel' naar markten in de omgeving van Meppel. Hij ging daar heen met zijn hondenkar.
Meneer en mevrouw Levie hadden zes kinderen. De oudste dochter was nog maar net getrouwd, toen de hele familie weg moest uit Meppel. Verderop in de lesbrief staat een foto van de bruiloft.

Vermoord

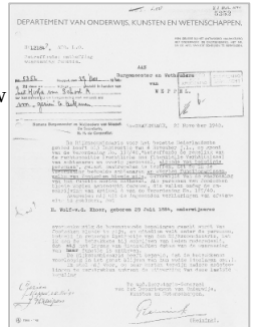
De hele familie Levie is in de oorlog vermoord, behalve de man van de oudste dochter. De winkel werd, net zoals bijna alle joodse winkels in de oorlog, gesloten. Later kwamen er andere mensen in.

Estella Drukker-Cohen, Mosina Zaligman-Cohen, Sara de Vries-Cohen, Simon Cohen, Rachel Godfried-Costers, David Drukker, Maurits Drukker, Mozes Drukker, Henderjette Polak-Engers, Sofia Khan-Ernsthal

ONTSLAG

Vledderschool

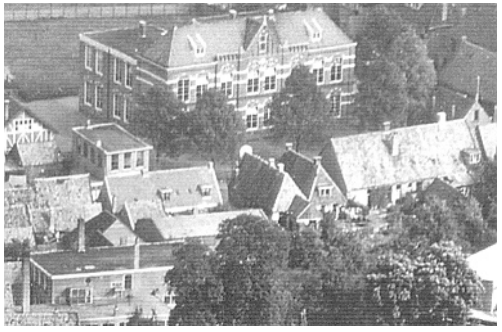
Het grote gebouw op de foto onder aan de bladzijde is de Vledderschool. Tegenwoordig het nieuwe Cultureel Centrum. In het begin van de oorlog kreeg een lerares van die school, mevrouw Hendrina Wolf-van de Rhoer, een brief. In die brief, die je op het plaatje ziet, stond dat zij werd ontslagen omdat ze joods was. Ze mocht de kinderen geen les meer geven. Iemand anders, die niet joods was, nam haar werk over. Zij was niet de enige die ontslagen werd, want ook meester Van Es van de Noorderschool moest stoppen.

De ontslagbrief die juf Wolf kreeg.

Stad en Esch

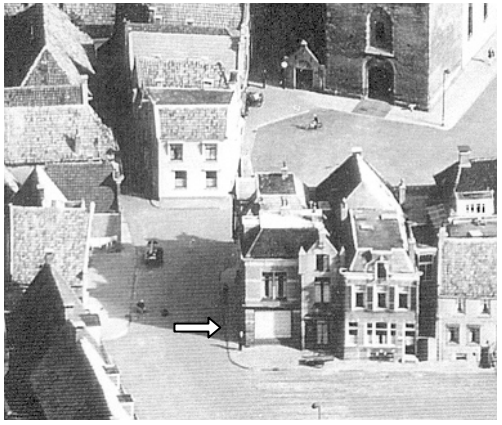
Ook een joodse leraar van de HBS (nu Stad en Esch) moest ineens thuis blijven en mocht niet meer voor de klas staan. Zijn naam was Jaques van de Rhoer. Het is eigenlijk heel gek, maar bijna niemand in Meppel maakte zich erg druk over de ontslagen. Probeer je eens voor te stellen hoe raar het zou zijn als jullie lerarenof leraressen ineens niet meer op school mogen komen omdat ze een ander geloof hebben. Toch gebeurde dat in de oorlog!
Maar… niet alleen de joodse onderwijzers werden ontslagen. Alle werkende joden moesten er mee ophouden: ambtenaren, typistes, loodgieters, kantoorpersoneel, winkelpersoneel et cetera.

De Vledderschool in de Vledderstraat, waar in augustus 1941 juf Wolf en zoals je later kunt lezen tien joodse leerlingen niet meer mochten komen.

Carolina van Es, Coenraad van Es, Benno van Esso, Sientje van Esso, Marianne Levie-Finsi, Albert Frank, Benjamin Frank, Bernard Frank, Dina Frank, Hartog Frank, Irma Wertheimer-Frank, Izak Frank, Meijer Frank, Philip Frank

VERNIELINGEN

In de muur van de winkel bij de witte pijl, had Hartog van Esso een gevelsteen laten metselen met de familienaam.

Gevelsteen

Niet alleen de Duiters haatten de joden. Er waren ook in Meppel mensen die dat deden. Soms gingen zij dan dingen vernielen die aan joden herinnerden. Dat gebeurde bijvoorbeeld met een gevelsteen aan een huis waar de joodse naam 'Hartog van Esso' op stond. Meneer van Esso liet, toen het huis gebouwd werd, de familienaam in die gevelsteen zetten.

NSB

In de oorlog woonden in het huis van meneer van Esso mensen, die lid van de NSB waren. De joodse naam op de gevelsteen werd toen met een beitel verwijderd. Daarna werd er grijze verf overheen gesmeerd. Het is het huis op de foto met links de grote schaduw. Wie dat wil kan er ook nu nog iets van zien. Het huis staat op de hoek van Kerkplein en Hogetin, schuin tegenover de ingang van de Swaenenborgh. Er zit nu een winkel in.

Zo ziet die gevelsteen er tegenwoordig uit.

Rachel Frank-Frank, Samson Frank, Vera Frank, Rosetta Klein-Frankforter, Anna van Gelder, Aron van Gelder, Benjamin van Gelder, David van Gelder, Eli van Gelder, Rebekka van de Rhoer-van Gelder, Rijna van Gelder, Rozetta van Gelder

FIETSEN INLEVEREN

Fietsen waren in de oorlog het belangrijkste vervoermiddel. Maar niet voor joden, want die moesten ze inleveren.

Geen auto's maar fietsen

In de oorlog waren er nog maar weinig auto's en wie wel een had, moest die aan de Duitsers afstaan. Dus gebeurde alles met de fiets. Het was dan ook een hele schok toen eind 1941 alle joodse mensen hun fietsen bij de politie moesten inleveren. Toen het joodse jongetje Johan Wolff zijn net gekregen prachtige nieuwe fiets ook moest inleveren vond zijn vriendje dat zielig. Hij zei toen: 'Geef mij zolang je nieuwe fiets maar, dan geven we mijn ouwe aan de Duitsers. Daarna krijg je jouw eigen fiets meteen weer terug!' Het joodse jongetje zei: 'Nee, dat durf ik niet, want de Duitsers zien en weten alles'. En zo raakte ook hij zijn fiets kwijt.

Diefstal

Eigenlijk werd alle bezit van de joden door de Duitsers gestolen. Geld, sieraden, meubels, fabrieken, schilderijen, radio's en hun huizen. En zo kon het gebeuren dat de 80 lege huizen, nadat de joden waren weggevoerd, andere eigenaars/ bewoners kregen. In het huis op de foto kwamen ineens andere mensen wonen.

Na hun dood werd de pro-Duitse kapper Barneveld de nieuwe eigenaar en bewoner van het huis van de familie Stibbe aan het Zuideinde.

Vogelina van Gelder, Lena Glazer, Andries Godfried, Jacob Godfried, Jetje Godfried, Max Godfried, Betje Goldsteen, Bilha van de Rhoer-Goldsteen, Frits Goldsteen, Hartog Goldsteen, Mozes Goldsteen, Samuël Goldsteen

NIET MEER NAAR SCHOOL

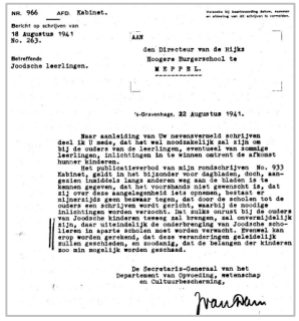
De ULO-school aan het Vledder waar zes joodse jongens en meisjes niet meer heen mochten.

Zomervakantie

Het was een mooie zomer in 1941. Maar ja, aan alles komt een eind, dus ook aan de zomervakantie. Dat vonden de meeste kinderen niet erg leuk want in augustus moesten zij allemaal weer naar school. Nou ja, allemaal? Dat is niet helemaal waar. Want wat gebeurde?

Een brief

Ook al lijkt het misschien fijn om nooit meer naar school te hoeven, als het niet meer **mag** is dat wel anders. Maar dat gebeurde in de oorlog. Een week voordat de scholen weer begonnen kregen de ouders van ongeveer 50 joodse kinderen, die in Meppel op school zaten, een brief waarin stond dat hun kinderen niet meer naar school mochten. Waarom niet? Omdat ze joods waren. En daar zaten ze dan, thuis. Terwijl hun vriendjes en vriendinnetjes wel naar school mochten. En in de klas? Allemaal lege plekken!

NR. 966 AFD. Kabinet.

Bericht op schrijven van
18 Augustus 1941
No. 263.

Betreffende
Joodsche leerlingen.

AAN
den Directeur van de Rijks
Hoogere Burgerschool te
M E P P E L.

's-Gravenhage, 22 Augustus 1941.

Naar aanleiding van Uw nevenvermeld schrijven deel ik U mede, dat het wel noodzakelijk zal zijn om bij de ouders van de leerlingen, eventueel via zoodanige leerlingen, inlichtingen in te winnen omtrent de afkomst hunner kinderen.

De Minister-Secretaris-Generaal van zijn voornoemd schrijven, No. 933 Kabinet, gedateerd 16 Augustus 1941, gelezen, inzonderheid langs anderen weg aan de bladen is te kennen gegeven, dat het voorshands niet gewenscht is, dat zij over deze aangelegenheid iets opnemen, bestaat er alsnog reeds geen bezwaar tegen, dat door de scholen tot de ouders een schrijven wordt gericht, waarbij de noodige inlichtingen worden verzocht. Dat zulks gerust bij de ouders van Joodsche kinderen teweeg zal brengen, al onvermijdelijk zijn, daar uiteindelijk de onderbreng van Joodsche scholieren in Joodsche scholen, waarvan de noodzaak niet zal worden gevoeld, dat deze verandering geleidelijk zullen geschieden, en zoodanig, dat de belangen der kinderen zoo min mogelijk worden geschaad.

De Secretaris-Generaal van het
Departement van Opvoeding, Wetenschap
en Cultuurbescherming,

De brief die de ouders kregen.

Maar later kwam er in Meppel nog een school speciaal voor de joodse kinderen, maar niet voor lang. Al een paar maanden daarna moesten de kinderen ook naar Westerbork. De joodse schoolkinderen gingen daarna nooit meer naar school…

Susanna Sanders-de Groot, Frida Reinheimer-Grünberg, Henriëtte de Vries-Grünberg, Amalie Wolff-de Heer, Siegfried Hellmann, Jansje de Hond, Meijer de Horst, Mozes de Horst, Salomon de Horst, Carolina van de Rhoer-de Jong

KAMER VAN KOOPHANDEL

Achter de Meppelertoren is het gebouw van de Kamer van Koophandel te zien. Tegenwoordig is hier een meubelzaak gevestigd.

Winkels dicht

Op de foto zie je achter de Meppelertoren het vroegere gebouw van de Kamer van Koophandel. Later werd dat de bibliotheek en momenteel is het een winkel. Het gebouw lag midden in Meppel tussen de vele joodse winkels, waar van alles werd verkocht. Kleren, stoffen, pannen en nog veel meer. Ook waren er slagers, verschillende groenteboeren, een bakker en zelfs een muziekhandelaar.

Vrachtauto's

Maar wat gebeurde er? Ineens vonden de Duitsers het niet langer goed dat joden een winkel hadden. Ze moesten die toen sluiten. Op een dag reden grote vrachtauto's voor. Alles wat nog in de winkels lag, werd opgehaald. De joden moesten toen maar zien hoe zich verder te redden.
Dat viel natuurlijk niet mee, want dingen verkopen kon niet meer. Een poosje later moest de winkelier zelf naar dat gebouw van de Kamer van Koophandel gaan, om (tegen zijn zin!) de winkel officieel op te laten heffen. Wat zal het een raar gezicht geweest zijn, al die lege winkels in het midden van Meppel. Het waren er wel dertig!
Na de oorlog was er nog maar één joodse winkel in Meppel; de kledingzaak van de familie Kats. Van de andere winkeliers kwam niemand meer terug.

Hanna Mesritz-van der Kaars, Roosje Nathans-van der Kaars, Saartje van Zuiden-Kan, Esther Kan, Judik Cutzien-Kan, Willem Kel, Jacob van Kleef, Levy van Kleef, Adolf Klein, Benjamin Kroon, Bettje Van Esso-Kroon, Hanna Kroon

VOOR JODEN VERBODEN 1

Het is misschien moeilijk te lezen maar op de twee foto's zijn bordjes te zien waarop staat dat het voor joden is verboden om binnen te komen, ofwel 'niet gewenscht'.

'Niet gewenscht'

Ook in de oorlog had men wel eens zin om uit te gaan, dus ook joodse mensen. Naar de bioscoop bijvoorbeeld, of naar een café om een kopje koffie of een biertje te drinken. Maar daar staken de Duitsers een stokje voor. Veel plaatsen werden namelijk verboden terrein voor joden. Vanaf dat moment mochten ze niet meer naar de schouwburg, naar de film, naar een café of naar voetbalwedstrijden. Je kunt het zo gek niet bedenken, of het was verboden. Aan het einde van het jaar 1941 kreeg de gemeente Meppel het bevel om bordjes neer te zetten op al die plaatsen waar joden niet meer mochten komen. De foto's die je hier ziet werden in Amsterdam genomen, maar ook in Meppel kwamen ze er, en niet weinig!

230 bordjes

De gemeente Meppel bestelde in december 1941 wel 230 van die bordjes die overal in de stad werden geplaatst. Er stond op: 'voor joden verboden'. Waar? In parken en plantsoenen, de bibliotheek, de schouwburg, de markt, de voetbalvelden… en nog veel meer. Ook boodschappen doen werd een probleem. Joden mochten alleen maar op bepaalde tijden – aan het eind van de middag als de winkels al bijna waren uitverkocht – inkopen doen. En wee de gebeente, als iemand zich daar niets van aantrok! Die werd meteen gearresteerd. Dat gebeurde trouwens ook wanneer joden bij niet-joodse Meppelers op bezoek gingen, of gewoon met ze stonden te praten!

Anna Roos-van Leer, Rachel Zwarts-van Leer, Rebekka van Gelder-van Leer, Reina van Leer, Carla de Leeuw, Mozes de Leeuw, Reintje Stern-de Leeuw, Salomon de Leeuw, Anna Drukker-Lek, Miena Wolff-Leman, Alida Content-Levie

VOOR JODEN VERBODEN 2

In het Parkzwembad in het Wilhelminapark mochten joodse mensen niet meer zwemmen.

Zwembad

Ook voor kinderen gaf het veel problemen, die bordjes met: 'voor joden verboden'. Stel je voor, ze konden niet eens naar het zwembad. Al was het nog zo warm, joodse kinderen mochten er **niet** in. Ook aan sport doen was er niet meer bij. Want op sportvelden stonden overal die nare bordjes. Bij het hockeyveld heeft iemand eens stiekem zo'n bordje weggehaald, en toen werden de Duitsers woedend!

IJsbaan

Niet alleen zwembad en sportvelden waren verboden, maar ook de ijsbaan. In de winter, wanneer het water bevroren was, konden joodse kinderen niet gaan schaatsen. Zelfs bij de ijsbanen stonden die akelige bordjes. Stel je voor, al je vriendjes en vriendinnetjes lekker schaatsen en jij moet thuis blijven!

Schaatsplezier op de vijver in het Wilhelminapark! Maar niet voor joodse kinderen.

Benjamin Levie, Benjamin Levie, Mozes Levie, Clara Levie, Betty Levie, Eva Cohen-Levie, Grietje Levie, Grietje Levie, Herman Levie, Jozef Levie, Levie Levie, Max Levie, Mozes Levie, Nathan Levie, Salomon Levie, Grietje Levie

VOOR JODEN VERBODEN 3

Het Park

Op de foto is een moeder te zien terwijl ze met haar kindertjes de hertjes staat te voeren. Ook dat mochten joden niet meer want het was hen verboden om in het Wilhelminapark te komen.

Thuis

Het enige wat voor joodse kinderen overbleef, was de straat waar ze woonden en hun huis. Eigenlijk was al het andere in Meppel verboden terrein voor hen. En om het nog erger te maken, spelen met niet-joodse vriendjes en vriendinnetjes mocht ook niet! Zelfs daar hadden de Duitsers een stokje voor gestoken.

De joodse kinderen mochten geen voet meer in het park zetten en konden de herten dus ook geen brood meer geven.

Berni de Vries-Löwenstein, Coenraad Mesritz, Henriëtte Mesritz, Susanne Mesritz, Nanny Wolff-Norden, Marcus Pais, Izaäk Pais, Pam Levie-Bloeme, Betje Brest-Polak, Hendrina Polak, Leopold Polak, Sara Stern-Polak

JODENSTER

Gearresteerd

Misschien was wel het ergste de jodenster. Vanaf zondag 3 mei 1942 moesten alle joden zo'n ster dragen wanneer ze naar buiten gingen. Dus op alle jassen werden jodensterren genaaid. En o wee, als je naar buiten ging zonder dat ding op je kleren, dan werd je meteen gearresteerd!

De jodenster.

Zelf betalen

En of het nog niet erg genoeg was, moest iedereen die vreselijke ster ook nog eens zelf betalen en moesten er textielbonnen voor worden ingeleverd.

Trouwerij

Zelfs bij trouwerijen moest de jodenster gedragen worden, zoals je op de foto kunt zien. Het is een foto genomen tijdens het huwelijk van Alida Levie – van de winkel, waarover je al eerder wat hebt kunnen lezen – met Eli Content op 3 juni 1942.

De families Levie en Content bij het huwelijk van hun kinderen Alida en Eli.

Paul Rheinheimer, Bertha Zaligman-van de Rhoer, Hendrina Wolf-van de Rhoer, Levi van de Rhoer, Mozes van de Rhoer, Philippus van de Rhoer, Samuel van de Rhoer, Schoontje van Es-van de Rhoer, Sonja van de Rhoer, Simon van de Rhoer

WERKKAMPEN

Zwaar werk

In de zomer van 1942 moesten veel joodse mannen en jongens hun huizen verlaten. Ze hadden een brief van de gemeente gekregen waarin stond dat ze de volgende dag naar een werkkamp ergens in Drenthe zouden gaan. De gemeente had zelfs bussen gehuurd om ze daar allemaal heen te brengen. In die werkkampen was het eten heel slecht en dat terwijl ze erg zwaar werk moesten doen. Bijvoorbeeld: sloten graven, heiplaggen steken en aardappels rooien.

Meisjes

Ook de joodse meisjes werden verplicht om onbetaald werk doen voor de Duitsers, zoals aardappels rooien. Niet in werkkampen, maar in de buurt van Meppel. Veel van de mannen en de jongens die naar de werkkampen moesten hebben Meppel en soms óók hun vrouwen, hun kinderen en hun broertjes en zusjes nooit meer teruggezien.

Een groep joodse Meppeler mannen in het werkkamp in Vledder. Ook hier zie je weer de jodenster.

Vogeltje de Leeuw-van de Rhoer, Eva Roos, Eddy Roos, Hein Roos, Hein Mozes Roos, Leman Roos, Abraham Roos, Rudi Roos, Salomon Roos, Jacob Rozendal, Jettje Rozendal, Izak Sanders, Henriëtte Schaap, Joseph Schaap

UIT HUIS HALEN JODEN

Moeder Zaligman en haar drie dochters werden zonder pardon door Meppeler politiemannen uit hun woning boven hun textielwinkel De Horizon in de Hoofdstraat gehaald.

De Horizon

Op deze foto staat de woning van de familie Zaligman uit de Hoofdstraat. Zij hadden een textielwinkel met als naam: de Horizon. Op 3 oktober bonkten midden in de nacht Meppeler politiemannen bij hen op de deur. Moeder en de drie kleine dochters moesten onmiddellijk meekomen. Vader was al weggevoerd naar het werkkamp.

Geblondeerd haar

Op het Noordeinde woonde ook een familie Zaligman. Martha – een ouder zusje die in Amsterdam woonde – had gehoord dat haar moeder en zusje weggevoerd zouden worden naar Westerbork. Ze dacht dat het wel zou lukken om ze nog even in het ouderlijk huis op te zoeken. Maar toen kwamen de Duitsers! En wat gebeurde? Zij had geblondeerd haar en daarom dachten de Duitsers dat ze **geen** jodin was. Ze lieten haar achter maar haar moeder en zusjes moesten mee. Zij is de enige van de familie die de oorlog heeft overleefd! In dezelfde nacht zijn nog 171 andere Meppeler joden uit hun huis gehaald en wanneer zij niet wilden, werden ze gewoon meegesleurd! Oma's en opa's, moeders met kinderen en zelfs kleine baby's moesten mee.

Marcus Schaap, Henriëtte Seligmann-Frank, Goldine de Horst-Simons, Anna Roos-van der Sluis, Salomon van der Sluis, Isaac Stern, Benjamin Stern, Hendrika Wilda-Stern, Klara Cohen-Stern, Rezina Goldsteen-Turksma, Roosje Levie-Valk

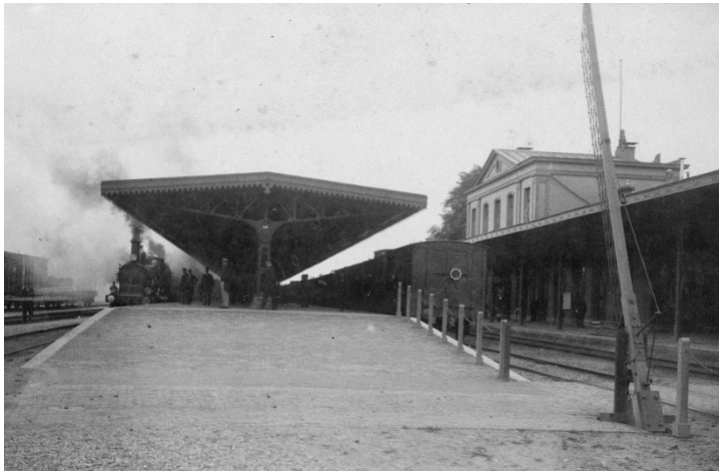
VERTREK UIT MEPPEL

Naar het station

De Meppeler joden werden in de nacht van 3 oktober 1942 naar het station gebracht. 's Ochtends, om ongeveer acht uur, stapten ze in de trein die hen naar Westerbork zou brengen.

Baby'tje

Mensen hebben gezien dat de jonge moeder Sara Frank, met haar baby'tje Vera op haar arm, wanhopig om zich heen keek. Ze voelde waarschijnlijk dat er iets verschrikkelijks zou gaan gebeuren en riep wanhopig: 'wie wil alsjeblieft mijn kindje nemen en er voor zorgen'. De mensen die erbij stonden zwegen en niemand deed iets. De moeder stapte toen maar met haar baby'tje stijf tegen zich aangedrukt in de trein. Ook zij hebben, evenals die anderen, Meppel nooit meer teruggezien! Op 3 september 1943 werden de moeder en haar baby'tje in Auschwitz vergast.

Het station van Meppel. Hier stapten op 3 oktober 1942 171 Meppeler joden in de trein om nooit meer terug te keren naar hun woonplaats.

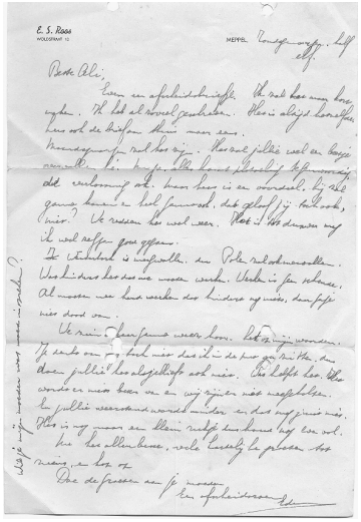
Betje de Vries, Ellen de Vries, Hijman de Vries, Jozef de Vries, Leon Hijman de Vries, Vroukje Klein-de Vries, Amalia Weinberg, Regina Wijl, Froukje Zaligman-Wilda, Heintje Zaligman-Wilda, Levie Wilda, Abraham Wolf, Izaak Wolf

OP WEG NAAR AUSCHWITZ

Goederenwagons
Westerbork was een soort 'tussenstation'. De meeste mensen bleven daar maar een paar dagen. Sommigen wat langer, maar meestal werden ze meteen in goederenwagons weggevoerd naar Auschwitz. Elke week weer was er de spanning: ga ik nu weg, of mag ik nog blijven?

Afscheidsbrief
Eddy Roos werkte bij de gemeente Meppel. Maar omdat hij jood was mocht dat niet meer zoals je hebt kunnen lezen. Hij wist op zondag 24 augustus dat ook hij naar Auschwitz moest en schreef toen een afscheidsbrief aan zijn joodse buurmeisje Alie Wolf. Op het digitaal monument staat een foto van Eddy. Ook staat daar duidelijk de tekst van de brief. Kijk maar eens op **www.joodsmonumentmeppel.nl** bij families en klik dan S. Roos aan.

Herinnering
Eddy kwam ook niet meer terug en alleen deze brief en wat foto's zijn nog een herinnering aan hem.

De afscheidsbrief van Eddy Roos die in de Woldstraat woonde.

Sara Frank-Wolf, Abraham Wolff, Jacob Bernhard Wolff, David Wolff, Eleazer Wolff, Eli Wolff, Frederika Kan-Wolff, Hester Wolff, Jack Wolff, Johan Wolff, Jozef Wolff, Jozeph Wolff, Juda Wolff-Wolff, Liesbeth Wolff, Lion Wolff

IN AUSCHWITZ

In rijen
De reis naar Auschwitz duurde drie dagen en was meer dan verschrikkelijk. De mensen zaten in een vieze, donkere, volgepakte trein met een ton als toilet. Stel je voor, naar het toilet terwijl iedereen je kan zien en geen closetpapier of mogelijkheid je handen te wassen. Ook was er geen eten en maar een klein beetje te drinken, uit een soort regenton. Toen de trein in Auschwitz aankwam werden de joodse mensen met stokken uit de trein geslagen. Daarna moesten ze in rijen gaan staan tot de kamparts kwam.

De gaskamers
De kamparts zocht uit wie meteen dood gemaakt moest worden en wie nog een poosje mocht blijven leven. Vrouwen, kinderen, zieken en oude van dagen werden op vrachtauto's geladen en meteen naar de gaskamers gebracht. Volwassen mannen werden niet meteen vermoord omdat ze eerst nog een poos voor de Duitsers aan het werk werden gezet. Zij moesten bijvoorbeeld kleren, horloges en andere waardevolle voorwerpen van de vermoorde of door uitputting overleden mensen sorteren en het goud uit hun gebitten halen. Daarna kregen zij opdracht om de lijken in kuilen te gooien en te verbranden. Maar uiteindelijk vonden ook zij de dood. Er is geen Meppeler jood uit Auschwitz of de andere vernietigingskampen in Meppel teruggekomen.

Wachten, wachten en nog eens wachten in Auschwitz onder strenge controle van Duitse militairen.

Mauritz Wolff, Meijer Wolff, Schoontje Wolff, Siegfried Wolff, Vogeltje Frank-van der Woude, Benjamin Zaligman, Hendrika Henriëtte Zaligman, Hendrika Salientje Zaligman, Hindrejette Zaligman, Jacob Zaligman, Jetje Zaligman

ONDERDUIKEN

Nooit naar buiten

Niet alle joodse mensen lieten zich oppakken door de Duitsers. Sommigen probeerden onder te duiken. Zo heeft bijvoorbeeld een joods meisje twee jaar lang, samen met haar moeder, in Staphorst ondergedoken gezeten. Al die tijd mocht ze niet naar buiten! Probeer je dat maar eens voor te stellen! In de vloer waren speciaal een paar planken losgemaakt en als er dan controle kwam, moesten zij zich onder de grond verstoppen en doodstil blijven liggen en niet praten, niet kuchen, niet niezen, nee doodstil! Wie dat waren? Alie Wolf en haar moeder Roosje. Wil je er meer over weten? Kijk dan op **www.joodsmonumentmeppel.nl**.

In deze boerderij, die in Meppel aan het Mallegat stond, hebben meer dan twee jaar drie joden uit Amsterdam ondergedoken gezeten. Zonder bonnen was het onmogelijk om in de oorlog eten, drinken of kleren te kopen. Op de onderste foto zie je een voorbeeld van zulke bonnen.

Boerderij in Meppel

In de boerderij op de foto zaten een jongetje met zijn oom en tante in een heel klein kamertje ondergedoken. De boerderij stond midden in Meppel, vlak bij de Molenstraat. Soms kwamen de Duitsers er zoeken naar onderduikers. Gelukkig zijn ze nooit gevonden. Het jongetje is nu een volwassen man en leeft nog steeds. Moeilijk was het ometen voor hen te krijgen. Maar 'het verzet' (mensen die tegen de Duitsers in opstand kwamen) leverde vaak extra bonnen voor eten.

Jozef Zaligman, Levi Zaligman, Miena Zaligman, Mientje Zaligman, Philippus Zaligman, Salomon Zaligman, Wolf Zaligman, Emil van Zuiden, Jetje Schaap-van Zuiden, Dina Zwarts, Philip Zwarts, Vrougje Zwarts. Mietje Roos-Blok

ZELFMOORD

De familie Stibbe
Jullie hebben al kunnen lezen dat mensen onderdoken, maar soms ging het weer heel anders, bijvoorbeeld bij meneer en mevrouw Stibbe. Dat waren al oude joodse mensen en omdat hun gezondheid niet meer zo goed was, mochten zij nog een tijdje in Meppel blijven toen de andere joden al weg waren. Maar in september 1943 was het dan toch zover. De politie klopte aan de deur en vertelde dat ze de volgende dag naar Westerbork moesten. Er was geen tijd meer om te vluchten en ook niet meer om onder te duiken. Zij waren erg bang en hadden net als die moeder met dat baby'tje het akelige voorgevoel dat er wat vreselijks zou gaan gebeuren. En weet je wat ze toen deden? Ze besloten om samen zelfmoord te plegen. 's Avonds hebben ze de gaskraan in de keuken opengedraaid en zijn daar toen hand in hand voor gaan liggen. De volgende ochtend waren ze dood.

Boodschappengeld
Zij wilden niet dat andere mensen de dupe zouden worden van hun dood. Daarom hadden ze van te voren keurig een paar briefjes met namen en stapeltjes geld op de keukentafel neergelegd. Dat was om de rekening van de melkboer, de bakker en de slager te betalen. Omdat de Duitsers het niet mochten weten, zijn meneer en mevrouw Stibbe de volgende ochtend al heel vroeg begraven. Niet op de Joodse Begraafplaats, maar op de Algemene Begraafplaats aan de Zomerdijk in Meppel. Hun graf is daar nog steeds te zien.

De grafsteen op het graf van de heer en mevrouw Stibbe die na zelfmoord gepleegd te hebben op de begraafplaats aan de Zomerdijk werden begraven.

Hinderina Cohen, Ernst van Esso, Martijn van Esso, Maurits van Esso, Nathan Frank, Bertha van de Rhoer-Geens, Leman van Gelder, Sariena van Esso-Kan, Rebekka Keizer, Nannij Wolff-Norden, Marcus Polak

TOT SLOT

Een lachende Grietje Levie staat voor de kiosk op het Kerkplein in de lens van de fotograaf te kijken. Als je goed kijkt zie je rechts op haar jasje de jodenster.

Gewoon een meisje
Oké, haar kleren en bril zijn misschien wat ouderwets, maar de foto werd dan ook meer dan 60 jaar geleden gemaakt. Wanneer je je haar voorstelt in de mode van deze tijd, dan zou het zo een van jullie kunnen zijn.
Maar het was anders! Zij moest een ster op haar kleren naaien, ze mocht niet naar het zwembad, niet naar het sportveld, niet naar het park en ook niet meer met haar oude vriendjes en vriendinnetjes spelen. Alleen maar omdat ze joods was. Haar naam was: Gretha (Grietje noemden haar vriendinnetjes haar) Levie.

Geen graf
Op 3 oktober verliet ook Grietje Levie Meppel om naar Westerbork te gaan. Op 5 oktober vertrok ze van daaruit met die vreselijke goederentrein naar Auschwitz. Daar werd ze op 8 oktober 1942 vergast. Niets bleef er meer over, zelfs geen graf ter nagedachtenis!

Joël van de Rhoer, Abraham Roos, Werner Russ en Estella van Esso-Wolff, Treinle Wechsler, Geertruida Frank, Naftalie Keizer, Anton Zaligman, Alexander Stibbe, Martha Löwenstein

EEN LEEG GRAF

Grietje Levi was niet de enige zonder een graf. Van de 250 joden die in Meppel woonden, zijn er 230 vermoord en **niet** begraven. Daar was ook mevrouw van Zuiden bij. Haar meisjesnaam was Sara Kan. Ook voor haar dus geen graf ter herinnering. Dat is op de Joodse Begraafplaats aan de Steenwijkerstraatweg in Meppel nog goed te zien.
Toen haar man eerder overleed dan zij, werd alvast een extra graf gereserveerd zodat mevrouw Van Zuiden later naast haar man zou komen te liggen. Maar het ging anders. Ook zij werd in Auschwitz vermoord en verbrand. Haar plek op de begraafplaats zal altijd leeg blijven. En… het is zeker niet de enige lege plek op die begraafplaats.

Het graf van Salli van Zuiden op de Joodse Begraafplaats aan de Zomerdijk. De plek waar zijn vrouw Sara ook zou worden begraven is voor altijd leeg gebleven.

INFORMATIE

SHiP
Stichting Historie in Perspectief
Kromme Elleboog 61
7941 KC Meppel
T 0522 - 24 10 60
E info@joodsmonumentmeppel.nl

De lesbrief *De Tweede Wereldoorlog en de joden in Meppel* is een uitgave van de Stichting Historie in Perspectief (SHiP) te Meppel. SHiP werd in 2001 opgericht en werkt zonder winstoogmerk met als doel:

'het onder de aandacht brengen van geschiedenis, in een samenhangend geheel vanuit cultuurhistorisch perspectief, bij een breed publiek in alle leeftijdscategorieën.'

Initiatiefnemers Thijs Rinsema en Conny Weide – beiden cultuurwetenschapper – trachten dit te verwezenlijken door foto's, boeken en elektronisch beeldmateriaal te produceren over afgeronde gedeelten uit de geschiedenis.

Deze lesbrief maakt deel uit van het project *Joden in Meppel 1940-1945*, dat handelt over de jodenvervolging in deze gemeente. Het is het relaas van de zorgvuldig uitgevoerde registratie, isolatie, roof, deportatie en uiteindelijke liquidatie van de Meppeler joden.

Er zullen weinig dagen in de geschiedenis van deze gemeente zijn die zulke grote veranderingen teweegbrachten als de derde oktober van het jaar 1942. De dag waarop de laatste van de 250 joodse burgers die aan het begin van de Tweede Wereldoorlog nog in Meppel woonden uit hun huizen werden gehaald om naar Westerbork te worden vervoerd. En gek genoeg weten over die dag maar weinig Meppelers zich iets te herinneren. Er lijkt sprake van collectief geheugenverlies…

Het project *Joden in Meppel 1940-1945* bestaat uit vijf onderdelen. *De Tweede Wereldoorlog en de joden in Meppel, De joodse gemeenschap in Meppel en … wat overbleef, Joden in Meppel 1940-1945, Tachtig huizen stonden ineens leeg en tot slot het Digitaal joods monument.*

1 De Tweede Wereldoorlog en de joden in Meppel
Een 28 pagina's tellende geïllustreerde lesbrief voor het basisonderwijs, over wat gebeurde met de joden in Meppel tijdens de bezetting door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog.
Auteur T.J. Rinsema, uitgave SHiP

2 De joodse gemeenschap in Meppel en … wat overbleef
Een dertig pagina's tellende uitgave als een soort rondgang langs joodse 'monumenten' in Meppel. Monumenten staat tussen aanhalingstekens, daar geen sprake is van monumenten in de gangbare betekenis van het woord maar van straten waar veel joden woonden, hun huizen, de winkelpanden, de synagoge, de joodse begraafplaats et cetera.
Auteur T.J. Rinsema, uitgave SHiP

3 Joden in Meppel 1940-1945
Het 564 pagina's tellende boek *Joden in Meppel 1940-1945* is relaas van de joodse gemeenschap in Meppel in WOII. Een rijk geïllustreerde, chronologische weergave van de *registratie, isolatie, roof, deporatie* en *liquidatie* van de Meppeler joden tussen 1940 en 1945.
Auteur T.J. Rinsema, uitgave Walburg Pers

4 Tachtig huizen stonden ineens leeg
Dit boekje werd speciaal voor basis- en voortgezet onderwijs samengesteld ten tijde van de presentatie van *Joden in Meppel 1940-1945*. In 84 bladzijden worden de huizen getoond die de joodse Meppelers in de nacht van 3 oktober 1942 gedwongen moesten verlaten. Van de ene op de andere dag stonden ongeveer 80 huizen in Meppel leeg. Een tastbare herinnering aan die afschuwelijke periode.
Auteur T.J. Rinsema, uitgave SHiP

5 Digitaal joods monument
Tot slot het Digitaal Joods Monument: *www.joodsmonumentmeppel.nl*. Toen het onderzoek voor het project was afgerond bleef nog veel materiaal over. Daar het boek *Joden in Meppel 1940-1945* met al die informatie nog tweemaal zo dik geworden zou zijn werd besloten tot de realisatie van het Digitaal Joods Monument. Een manier om al die kostbare informatie en foto's aanschouwelijk te maken voor velen en eveneens de mogelijkheid te creëren voor een dialoog.
Tekst en foto's SHiP